

В.Ю. Ганкевич

*Таврійський національний університет
ім. В.І. Вернадського (м. Сімферополь)*

СЛУЖБА ІСМАЇЛА МУФТІЙ-ЗАДЕ В ОРГАНАХ МІСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ СІМФЕРОПОЛЯ

Історію кримськотатарського народу інколи доводиться реконструювати за невеликими фрагментами, що пояснюється десятиліттями заборони проведення досліджень у цьому напрямку. Білі плями з минулого кримських татар зникають дуже поступово, і для цього дослідникам даної проблематики доводиться докласти багато зусиль та енергії. Яскравий слід у кримськотатарській історії залишив Ісмаїл Муфтій-заде (1841-1917), ім'я якого на десятиліття було забуте. І тільки завдяки зусиллям сучасних дослідників його життєвий шлях та громадсько-політична діяльність були реконструйовані та стали відомі широкому загалу.

Можна з певністю стверджувати, що І. Муфтій-заде був непересічною особистістю. Він служив у гвардійських підрозділах царської армії та вийшов у відставку в ранзі полковника, його обирали почесним мировим суддею, він був одним із засновників «Таврійського скакового товариства», працював в Євпаторійському повітовому земстві та в Сімферопольській міській думі. Його було обрано членом Таврійської вченої архівної комісії, довгий час І. Муфтій-заде був почесним попечителем Сімферопольської татарської вчительської школи, обирався депутатом бердянського повітового дворянського зібрання, був засновником та довгий час очолював «Крымское благотворительное общество в г. Симферополе, для воспомоществавания нуждающимся крымским татарам». Він був серед засновників першої в Російській імперії мусульманської громадсько-політичної організації «Бутюнрусіє іттіфак ель муслімін» («Всеросійський союз мусульман»), а «вінцем» політичної кар'єри І. Муфтій-заде стало його обрання депутатом Державної Думи Російської імперії III-го скликання.

Цією непересічною особистістю цікавилися кримські публіцисти-краєзнавці Д. Абібуллаєва, Р. Аїрчинська та Н. Боснякова[1]. Життя та діяльність І. Муфтій-заде досліджували також Л.Й. Корольова, С.П. Шендрікова, П.С. Таран, С.С. Щевелев, О.В. Тимошук[2]. Але сюжети, пов'язані з його роботою в Сімферопольській міській думі, були обійдені увагою дослідників. Між тим, служба в органах міського самоврядування Сімферополя була важливим напрямком громадської діяльності І. Муфтій-заде. Саме на громадській ниві повною мірою проявились його кращі якості –працьовитість, енергійність, принциповість та організаторські здібності. Про авторитет І. Муфтій-заде свідчить той факт, що мешканці міста обирали його на посаду гласного протягом семи каденцій: 1879-1882, 1883-1886, 1887-1890, 1893-1896, 1897-1900, 1901-1904, 1905- 1908 рр.[3].

І.Муфтій-заде із захопленням сприйняв міську реформу, проведення якої було регламентовано «Городовым положением 16 июня 1870 г.». Відтоді розпорядчим органом стала Сімферопольська міська дума, а виконавчим – обрана нею Сімферопольська міська управа. Члени міських Дум обиралися на чотири роки і називалися *гласними*. Правом обирати та бути обраними до міських дум користувалися особи, які досягли 25-ти річного віку та мали певний майновий ценз. До компетенції міського управи входило: благоустрій міста, розвиток торгівлі, промисловості та фінансів, податки, охорона здоров'я, транспортна інфраструктура, охорона громадського порядку та народна освіта.

Вже в перші роки своєї служби І. Муфтій-заде увійшов до складу санітарної комісії, що була створена з метою недопущення поширення в Криму пошесних хвороб[4]. У лютому 1881 р. І. Муфтій-заде, разом із своїми колегами Н.В. Міхном, В.И. Фурсенком, А.Г. Сачавцом, П.С. Щербинюю, А.О. Народоставським і М.Д. Раковим, увійшов до складу комісії, створеної для розгляду кошторису думи, а також тих пропозицій, які стосувалися грошових виплат. Їй доручалося надати кошторис із своїм висновком на затвердження Сімферопольської міської думи «не пізніше, як через три тижні, починаючи цей строк з 12-го цього лютого». Сімферопольській міській управі доручалося передати до цієї комісії усі пропозиції, які стосувалися грошових виплат[5]. На тому ж засіданні члени Сімферопольської міської управи К.І. Мірнов, Є.В. Вульф та Курковський зробили заяву про небажання залишатися на цих посадах. У свою чергу Сімферопольська міська дума ухвалила постанову про обрання на їх місце Н.В. Міхна, В.І. Фурсенка, С.Г. Місіро-

ва та Муфтій-заде»[6]. Під час своєї наступної каденції І.Муфтій-заде брав участь у роботі двох комісій (з розгляду кошторисів і звітів та укладання кошторису на 1884 р.)[7]. Таким чином, І. Муфтій-заде прослужив у Сімферопольській міській думі 12 років поспіль (1879-1890 рр.), накопичивши з цей час багатий досвід громадської роботи.

Після нетривалої перерви І. Муфтій-заде знову було обрано до органів сімферопольського міського самоврядування. 3 червня 1893 р. його було обрано кандидатом до складу членів Сімферопольської міської управи, і після затвердження його кандидатури Таврійським губернатором П.М. Лазаревим[8] гласного І. Муфтій-заде було обрано членом Сімферопольської міської оціночної комісії[9]. Восени 1894 р. І. Муфтій-заде було введено до складу комісії, яка займалась розквартируванням офіцерів 51-го Литовського полку, Кримського дивізіону та Бахчисарайського резервного батальйону в Сімферополі. Комісія була уповноважена здійснювати необхідні для того витрати «за рахунок кошторису майбутнього 1895 року»[10].

На своєму засіданні 7 жовтня 1894 р. Сімферопольська міська дума обговорювала важливе церемоніальне питання (зустрічі у місті «нареченої государя спадкоємця цесаревича, її височества принцеси Аліси Вікторії Єлени Луїзи Беатрис Гессен-Дармштадтської» – майбутньої імператриці Александри Федорівни). Її було вирішено зустріти у повному складі Думи. Весь шлях високоповажної мандрівниці через Сімферополь було вирішено прикрасити арками, зеленими гірляндами та прапорами. Для цього із міської скарбниці асигнувалась 500 карбованців. Також було вирішено вручити принцесі хліб-сіль від імені городян міста Сімферополя, для чого була обрана спеціальна депутація на чолі із міським головою В.П. Меркуловим, до складу якої увійшов й І. Муфтій-заде[11].

Делегація від Сімферопольської міської думи на чолі з міським головою брала участь в урочистостях з нагоди коронації імператорської родини. Подорож до столиці відбув й І. Муфтій-заде. Після повернення голова делегації на засідання 27 травня 1896 р. повідомив присутніх, що «депутація мала щастя 15 травня піднести їх імператорським величностям всепідданійше привітання з хлібом-сіллю з нагоди їх коронування»[12]. Того ж дня І. Муфтій-заде увійшов до складу комісії, яка мала зробити ревізію грошового звіту Сімферопольської міської управи за 1895 рік [13]. На своєму засіданні 5 листопада 1896 р. гласні Думи висловили членам цієї комісії за проведення якісної ревізії[14].

12 листопада 1896 р. Сімферопольська міська дума ухвалила постанову про докладне вивчення всіх недоїмок комісією у складі І.Муфтій-заде, А.Д. Народоставського та Б.Г. Бухштаба[15]. На тому ж засіданні Сімферопольська міська дума дала доручення вирішити питання про зменшення виплат міста за квартирною повинністю, і знов таки, його вирішення в числі інших гласних займався І. Муфтій-заде [16]. В імені думи він вів переговори з поміщиком Ю.В. Поповим, на землях якого розташувалося Аянське джерело, а місто було зацікавлено у безперешкодному користуванні цим ресурсом усіма сімферопольцями[17]. Протягом своєї чергової каденції (1901-1904 рр.) І. Муфтій-заде знову залучався до роботи у різних комісіях. Він разом із гласними І.І. Водоціаном, А.А. Жежеленко та Я.Н. Кузьмінім були обрані представниками міської Думи до Сімферопольської санітарно-виконавчої комісії [18].

На засіданні 25 січня 1902 р. гласний А.А. Черногубов клопотався перед Сімферопольською міською думою про заснування замість однієї існуючої – двох стипендій для учнів Сімферопольської татарської вчительської школи. Присутній на цьому засіданні І. Муфтій-заде підтримав цю пропозицію, зазначивши, що це «клопотання заслуговує на його задоволення, бо допомога, яка надається містом татарським школам, зважаючи на кількість татарського населення в місті, є меншою у порівнянні з тією, як надається містом школам інших національностей». Але І. Муфтій-заде ніколи не був лобістом виключно кримськотатарських питань в Сімферопольській міській думі. Він завжди залишався справедливою людиною, яка була переконана у доцільності розвитку освіти в краї. Так, зокрема, на засіданні 21 березня 1903 р. слухалось питання про колишнього міського стипендіата А. Коваленка, який закінчив Сімферопольську чоловічу казенну гімназію. Він розраховував продовжити освіту, вступивши до університету, але для цього йому бракувало коштів. Звернувши увагу присутніх на те, що А.Коваленко закінчив курс гімназії з медаллю, – І. Муфтій-заде запропонував призначити стипендію для продовження освіти тим учням, які з відзнакою закінчили навчання у гімназії» Його пропозиція була підтримана гласними, після чого дума ухвалила відповідне рішення.

У 1903 і 1904 рр. І. Муфтій-заде (в числі інших гласних) обирався до складу комісії для оцінювання нерухомого майна та розподілу державного податку[19, 20]. З найбільшою інтенсивністю І. Муфтій-заде працював в органах Сімферопольського міського самоврядування під час своєї останньої каденції (1905-1908 рр.). 5 квітня 1905 р. І. Муфтій-заде, разом із гласними А.Ф. Кудріцьким, Є.Л. Мініяттом, Н.Г. Лютц, Я.Н. Кузьмінім та В.А. Геккером, був обраний до складу санітарної комісії [21].

Після оголошення «Высочайшего манифеста об усовершенствовании государственного порядка» від 17 жовтня 1905 р. у Сімферополі почалися революційні заворушення. Одним з обов'язків думи було підтримання громадського порядку, тому 18 жовтня її членів було скликано на «приватну нараду гласних» у присутності таврійського губернатора Є.Н. Волкова. На ній було прийнято рішення поділити місто на 20 районів (ділянок). Для кожної з них дума обирала спостерігача, до обов'язків якого входило запобігання анархії, підтримання громадського спокою, забезпечення охорони за допомогою поліції та військ тощо. Для надання необхідної медичної допомоги постраждалим організувалися два спеціальних медичних загони в складі одного лікаря, двох фельдшерів та лікарського помічника. При кожній з цих груп мав чергувати візник. При управі мала бути також організована дружина із числа добровольців, яка у випадку виникнення пожежі мала прибути туди для гасіння та охорони майна.

Для реалізації цього було створено особливий комітет з охорони міста у складі п'яти гласних (А.К. Романюка, В.А. Іванова, Ф.С. Джелєпова, Ш.В. Дувана та І. Муфтій-заде). Останній, очевидно, був залучений до участі не тільки через свій великий авторитет у місті, але й з огляду на його величезний організаторський, а, головне, військовий досвід. Для членів комітету були виготовлені спеціальні посвідчення, в яких за підписом міського голови визначався їх статус: «Уполномоченный Думы по охране города». Комітет з охорони міста підготував проект звернення до населення з роз'ясненням маніфесту від 17 жовтня 1905 р., який був затверджений Сімферопольською міською думою[22].

У 1906 р. І. Муфтій-заде балотувався та був обраний до комісії з упорядкування виборчих списків для виборів до Державної Думи Російської імперії[23]. Восени ж Сімферопольська міська Дума розглянула та затвердила список осіб, запропонованих до складу дільничних виборчих комісій з виборів до Державної Думи. На засіданні від 13 жовтня 1906 р. до цих комісій було обрано впливових та авторитетних в місті осіб, серед яких фігурував й І. Муфтій-заде. У 1906 р. І.Муфтій-заде брав участь у роботі оціночної комісії, наступного – він (разом з колегами гласними Л.А. Зінякіним, Н.Ф. Кокінасом, В.М. Макуріним, В.Э. Вилежинським та Я.В. Ратібор-Улічним) був обраний до складу комітету з квартирного податку. Збереглися й результати балотування кандидатури І. Муфтій-заде: «за» – 21, а «проти» – 3 голоси[24].

13 липня 1907 р. Сімферопольська міська дума була поінформована про проведення приватної наради щодо складу членів виборчої комісії з перевірки списків виборців до Державної Думи Російської імперії, після чого дума ухвалила рішення про їх затвердження (у т.ч. й І. Муфтій-заде). Невдовзі І. Муфтій-заде стане депутатом Державної Думи Російської імперії III-го скликання.

Перебуваючи у столиці І. Муфтій-заде не забував про потреби рідного міста та намагався усіляко сприяти вирішенню комунальних проблем Сімферополя на вищому державному рівні[25]. Отже, І. Муфтій-заде протягом кількох каденцій плідно працював у Сімферопольській міській думі, виконуючи відповідальні та важливі доручення органів місцевого самоврядування. Його залучали до роботи з перевірки виконання та упорядкування кошторису міста, в оціночних, розклад очних, санітарних та квартирних комісіях, а також в комітеті з охорони громадського спокою під час революційних подій. Він переймався питаннями народної просвіти, дбав про збереження комунального майна. Про авторитет І. Муфтій-заде свідчить його обрання до складу делегації на коронаційних заходах. Нарешті, він активно працював у різних структурах, які відповідали за проведення виборів до Державної Думи Російської імперії. Його знали як справедливу людину, доброго організатора; до його думки прислухались колеги-гласні. І. Муфтій-заде, безперечно, зробив помітний внесок у розвиток органів міського самоуправління Сімферополя.

Джерела та література:

1) *Абибуллаева Д.* Исмаил Муфтій-заде и Симферопольское благотворительное общество пособия бедным мусульманам Крыма // *Голос Крыма.* – 2000. – 11 февраля. – № 7; *Аирчинская Р.* Муфтій-

- заде и меценаты // Голос Крыма. – 1997. – 10 января. – № 2; *Боснякова Н.* ...И мне ответит эхо // Голос Крыма. – 1997. – 4 августа. – № 26.
- 2) *Корольова Л.Й.* Видатна особистість і формування національної відповідальності (на прикладі Ісмаїла Муфтія-Заде) // Українська національна ідея: Реалії та перспективи розвитку. – 2002. – Вип.12. – С.212-216; *Корольова Л.Й.* Довга дорога додому. (Життєва стежина кримськотатарського діяча Ісмаїла Муфтія-заде) // Українська національна ідея: Реалії та перспективи розвитку. – 2002. – Вип. 13. – С. 215-219; *Корольова Л.Й.* Суспільно-політична діяльність Ісмаїла Муфтія-заде // Культура народів Причорномор'я. – 2001. – № 33. – С.100-102; *Корольова Л.Й.* Из забуття у вічність // Культура народів Причорномор'я. – 2001. – № 33. – С. 68-70; *Корольова Л.Й.* Ісмаїл Муфтія-заде – гордість кримськотатарського народу // Педагогіка добра в контексте етнокультурного соціуму. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції, посвященої 150-літтю со дня народження видаючогося кримськотатарського просвітителя І.Гаспринського (г. Симферополь, травень 2001 р.). – Симферополь: Кримське навчально-педагогічне державне видавництво, 2002. – С. 100 – 101; *Корольова Л.Й.* Суспільно-політична і просвітницька діяльність Ісмаїла Муфтія-заде (1841 – 1917): Автореф. дис... канд. іст. наук: 07.00.02. – К., 2003. – 19 с.; *Корольова Л.Й., Шендрікова С.П.* Ісмаїл Муфтія-заде – депутат Державної Думи Російської імперії III скликання // Культура народів Причорномор'я. – 2001. – № 24. – С.104-108; *Ганкевич В.Ю., Таран П.Є.* Державна та правнича діяльність голови Євпаторійської повітової земської Управи Ісмаїла Муфтія-заде // Юридична біографістика: історія, сучасність та перспективи. Матеріали VIII Міжнародної конференції істориків права 15-18 вересня 2002 р., м. Феодосія. – Симферополь: Всеукраїнський інформаційно-культурний центр, 2003. – С.103-111; *Ганкевич В.Ю., Щевелєв С.С.* Деятельность Исмаила Муфтий-заде на посту председателя Евпаторийской уездной земской Управы // «Эстафета поколений». Матеріали науково-практичної конференції, посвященої 130-літтю со дня відкриття Симферопольської татарської учительської школи (21-22 листопада 2002 року). – Симферополь, 2003. – С. 23-27; *Тимоциук О.В., Ганкевич В.Ю.* Процедура избрания Исмаила Муфтий-заде на пост Председателя Евпаторийского уездной земской управы // Проблемы публичного права: Межвузовский сборник. Выпуск 4. – Уфа: РИЦ БашГУ, 2008. – С.91-97.
- 3) Систематический свод постановлений Симферопольской городской Думы за 41 год (1871-1911). – Т. I. – Симферополь: Симферопольское городское общественное управление, 1912. – С.161.
- 4) Там само. – С. 60.
- 5) Там само. – С. 47.
- 6) Там само. – С. 160.
- 7) Там само. – С. 48.
- 8) Там само. – С. 165.
- 9) Там само. – С. 103.
- 10) Там само. – Т. II. – 1914. – С. 161.
- 11) Там само. – С. 980.
- 12) Там само. – С. 982-983.
- 13) Там само. – Т. I. – 1912. – С. 53.
- 14) Там само. – Т. II. – 1914. – С. 1006.
- 15) Там само. – Т. I. – 1912. – С. 300.
- 16) Там само. – Т. II. – 1914. – С. 176-177.
- 17) Там само. – С. 42.
- 18) Там само. – С. 828.
- 19) Журналы Симферопольской городской Думы за 1902 год. – Симферополь: Паровая тип. Спиро, 1903. – С. 94.
- 20) Журналы Симферопольской городской Думы за 1903 год. – Симферополь: Паровая тип. Спиро, 1904. – С. 345, 347.
- 21) Систематический свод постановлений Симферопольской городской Думы за 41 год (1871 – 1911). – Т. I. – Симферополь: Симферопольское городское общественное управление, 1912. – С.68.
- 22) Там само. – С. 68-69; Журналы Симферопольской городской Думы за 1902 год. – Симферополь: Паровая тип. Спиро, 1903. – С. 715, 717-718, 720.
- 23) Систематический свод постановлений Симферопольской городской Думы за 41 год (1871-1911). – Т. I. – Симферополь: Симф. городское общественное управление, 1912. – С.62- 63.
- 24) Там само. – С. 123-125, 154, 155-156, 609.
- 25) Заседание Думы 19 января 1907 года (6-я сессия 1906 г.) // Известия Симферопольской городской Думы. – январь. – № 1. – Симферополь: Тип. ТГЗ, 1907. – С. 9; Систематический свод постановлений Симферопольской городской Думы за 41 год (1871-1911). – Т. I. – Симферополь: Симферопольское городское общественное управление, 1912. – С. 156; Чрезвычайное заседание Думы 13 июля 1907 года // Известия Симферопольской городской Думы. – июль–август. – № 7-8. – Симферополь: Тип. ТГЗ, 1907. – С. 143; Систематический свод постановлений Симферопольской городской Думы за 41 год (1871-1911). – Т. II. – Симферополь: Симферопольское городское общественное управление, 1914. – С. 1034-1035.